

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

АЛІЄВА АННА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 343.2.01

ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ЗНАЧЕННЯ

12.00.08 «Кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор **Орловський Руслан Семенович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, професор кафедри кримінального права № 1.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Карчевський Микола Віталійович**, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, т. в. о. ректора;

доктор юридичних наук, доцент **Шульга Андрій Михайлович**, Харківський національний університет внутрішніх справ, професор кафедри кримінально-правових дисциплін.

Захист відбудеться «21» квітня 2021 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84 А.

Автореферат розіслано «19» березня 2021 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

В. Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Досягнення поставлених перед кримінально-правовою наукою та законодавством завдань повинно забезпечуватися правильною, чіткою та повною кваліфікацією діяння особи та індивідуалізацією призначеного їй покарання за вчинене кримінальне правопорушення. Саме тому чітке з'ясування елементів (їх ознак) складу кримінального правопорушення зумовить ефективність застосування кримінально-правових приписів.

Дослідженню кримінально-правових проблем предмета кримінального правопорушення у різні часи присвячували свої наукові роботи такі видатні вчені кримінально-правової науки дореволюційного періоду, як: Л. С. Белогриць-Котляревський, О. Ф. Кістяківський, Г. В. Колоколов, С. В. Познишев, П. П. Пусторослев, М. Д. Сергієвський, В. Д. Спасович, М. С. Таганцев, І. Я. Фойницький та інші дослідники. Найбільш глибоко і змістовно проблема предмета кримінального правопорушення була розроблена у працях Д. С. Азарова, П. П. Андрушка, М. П. Бікмурзіна, Я. М. Брайніна, В. К. Глістіна, В. І. Гурова, Є. К. Каіржанова, М. В. Карчевського, М. Й. Коржанського, В. М. Кудрявцева, Є. В. Лащука, В. В. Кузнєцова, Б. С. Нікіфорова, Г. П. Новосолова, А. А. Піонтковського, В. І. Сахарова, В. Я. Тація, А. Н. Трайніна, Є. А. Фролова А. М. Шульги та інших.

Не дивлячись на загальновідоме положення, що предмет кримінального правопорушення є однією з ознак складу кримінального правопорушення, у вітчизняній кримінально-правовій літературі практично відсутні спеціальні (комплексні) дослідження предмета кримінального правопорушення. Традиційно предмет кримінального правопорушення розглядався в межах такого елемента складу кримінального правопорушення, як об'єкт (В. К. Глістін, М. Й. Коржанський, Б. С. Нікіфоров, В. Я. Тацій та ін.). Комплексному дослідженню предмета кримінального правопорушення присвячена дисертація Є. В. Лащука «Предмет злочину у кримінальному праві України» (2005 р.).

Водночас слід зазначити, що рівень наукового дослідження предмета кримінального правопорушення, а саме його поняття (ознак), видів, кримінально-правового значення, співвідношення з іншими ознаками (елементами) складу кримінального правопорушення, з'ясування його місця серед ознак елементів складу кримінального правопорушення, тощо є недостатнім, що зумовлено відсутністю єдності наукових позицій і підходів щодо вирішення відповідних питань. Крім того, чисельні зміни та доповнення Кримінального кодексу України (далі – КК) викликають об'єктивну потребу системного переосмислення та дослідження предмета кримінального правопорушення як ознаки його складу. Існуючі ж наукові роботи постануть відправним та необхідним підґрунтям (базою) для встановлення закономірностей

розвитку наукового розуміння предмета кримінального правопорушення з метою подальшого вдосконалення кримінально-правового законодавства в частині проблеми, що піддана дослідженню.

Зазначене визначило вибір теми дисертації, обумовило, на наш погляд, її значимість з точки зору як доктрини кримінального права, так і практики застосування законодавчих положень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Теоретичні проблеми ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування» (номер державної реєстрації 0111U000959). Тема роботи затверджена рішенням вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 25 грудня 2015р.), та перезатверджена рішенням вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 9 від 22 лютого 2019 р.)

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є формулювання теоретично обґрунтованих висновків щодо комплексної науково-правової характеристики предмета кримінального правопорушення як факультативної ознаки об'єкта складу кримінального правопорушення (поняття, види, кримінально-правове значення), з'ясування його місця серед інших елементів (їх ознак) складу кримінального правопорушення.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі завдання:

- дослідити історію розвитку наукової думки щодо предмета кримінального правопорушення у кримінально-правовій науці;
- розкрити предмет кримінального правопорушення, а саме, визначити його поняття та ознаки;
- з'ясувати місце предмета кримінального правопорушення у складі кримінального правопорушення;
- встановити співвідношення предмета кримінального правопорушення з іншими ознаками складу кримінального правопорушення, зокрема, зі способом і засобами та знаряддями вчинення кримінального правопорушення тощо;
- провести класифікацію предмета кримінального правопорушення за різними класифікаційними критеріями. Надати кримінально-правову характеристику окремих видів предметів кримінального правопорушення.
- визначити кримінально-правове значення предмета кримінального правопорушення;

- з'ясувати вплив предмета кримінального правопорушення на кваліфікацію кримінального правопорушення у випадках, коли він передбачений в диспозиції статті в якості обов'язкової ознаки складу кримінального правопорушення;

Об'єктом дослідження є теоретичні та практичні положення пов'язані з предметом кримінального правопорушення його місцем в системі охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, взаємозв'язком з об'єктивною стороною складу кримінального правопорушення.

Предметом дослідження є предмет кримінального правопорушення його поняття, види та значення.

Методи дослідження. Для досягнення наукової об'єктивності результатів дослідження використовувався комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. Зокрема, філософський (діалектичний) метод використовувався при вивченні правової природи предмета кримінальних правопорушень; історико-правовий – при дослідженні основних тенденцій розвитку наукової думки про предмет кримінального правопорушення в доктрині кримінального права та законодавстві; догматичний – при з'ясуванні змісту приписів, які містяться в кримінальному законодавстві та використовуються у правовій доктрині щодо предмета кримінального правопорушення; формально-логічний – при формулюванні поняття предмета кримінального правопорушення і здійсненні його класифікації.

Теоретичну основу дисертації склали наукові праці із загальної теорії права, кримінального права, кримінології, кримінального процесуального права, а також філософсько-методологічна література, енциклопедичні та довідкові видання.

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, КК, КПК України, інші нормативно-правові акти України.

Емпіричну базу дослідження становлять: матеріали постанов Пленуму Верховного Суду України; постанови палати, об'єднаної палати, Верховної палати Верховного Суду; матеріали опублікованої судової практики (2001-2019 роках; вироки, які внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень за 2012-2019 роках) щодо кримінально правового значення предмета кримінального правопорушення.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що у дисертації сформульовані теоретично обґрунтовані і практично значущі висновки щодо предмета кримінального правопорушення як ознаки складу кримінального правопорушення.

До найбільш важливих результатів, які відображають наукову новизну дослідження і виносяться на захист, належать такі положення.

Уперше:

- визначено вплив розвитку суспільства та наукової думки на сучасне розуміння предмета кримінального правопорушення;

- доведено, що предмет кримінального правопорушення, як кримінально-правове поняття, є соціально обумовленим. Зміст предмета кримінального правопорушення залежить від об'єктивних умов існування суспільства на момент формування кримінально-правової норми;

- запропоновано визначення «предмета кримінального правопорушення» під яким слід розуміти вказаний в кримінальному законі об'єкт матеріального чи нематеріального світу шляхом створення якого або впливу на який суб'єкт вчиняє посягання на об'єкт кримінально-правової охорони;

- здійснено авторську класифікацію предметів кримінальних правопорушень за різними класифікаційними критеріями та обґрунтовано доцільність таких класифікацій.

Удосконалено:

- уявлення про співвідношення предмета кримінального правопорушення та способу вчинення кримінального правопорушення;

- положення про відмежування предмета кримінального правопорушення від знарядь та засобів вчинення кримінального правопорушення та критерії такого відмежування;

- пропозиції про необхідність загальних та спеціальних класифікацій предметів кримінальних правопорушень за різними критеріями.

Набули подальшого розвитку:

- теоретичні уявлення про загальні (фізичну, соціальну, юридичну) та спеціальні ознаки предмета кримінального правопорушення;

- положення про те, що предмет кримінального правопорушення може мати значення обов'язкової ознаки об'єкта складу конкретного правопорушення, або виступати в якості кваліфікуючої (особливо кваліфікуючої ознаки);

- думки про потерпілого від кримінального правопорушення та його місце в структурі елементів та ознак загального складу кримінального правопорушення.

Практичне значення результатів дослідження. Теоретичні положення, узагальнення, висновки та рекомендації висловлені в дисертації можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – для подальшої розробки в межах вчення про склад кримінального правопорушення, уявлень про предмет кримінального правопорушення та його кримінально-правове значення; правотворчій діяльності – при внесенні змін та доповнень до КК з метою подальшого вдосконалення його положень, що стосуються кримінально-правового значення предмета кримінального правопорушення; правозастосовній діяльності – як рекомендації судовій практиці щодо кваліфікації діянь за наявності предмета кримінального правопорушення; навчальному

процесі – при викладанні курсу кримінального права, підготовці відповідних розділів підручників, навчально-методичних посібників, науково-практичних коментарів до КК, а також у науково-дослідній роботі студентів та аспірантів; правовиховній діяльності – при проведенні роботи з підвищення рівня правової освіти, професійної правосвідомості та кваліфікації суддів і працівників органів охорони правопорядку та населення загалом.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, теоретичні висновки і практичні рекомендації сформульовані в дисертації, обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, а також на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 25-26 січня 2019 р.); «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє» (м. Харків, 1-2 листопада 2019 р.).

Публікації. Основні результати дослідження знайшли своє відображення у 8 наукових працях, а саме 6 наукових статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України та виданнях інших держав, а також у тезах 2 наукових доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи зумовлена метою, завданнями, об'єктом та предметом дослідження. Дисертація структурно складається з вступу, двох розділів, які охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 172 сторінки, з яких основного тексту - 153 сторінки, список використаних джерел (173 найменування) – на 17 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, встановлюються його мета, завдання, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначаються об'єкт, предмет і методи дослідження, вказується наукова новизна, теоретичне і практичне значення результатів дослідження та їх апробація.

Розділ 1 «Предмет кримінального правопорушення та його класифікація в кримінальному праві» складається з трьох підрозділів і висновків до нього.

У підрозділі 1.1. *«Генезис наукових поглядів про предмет кримінального правопорушення»* досліджено розвиток наукової думки про предмет кримінального правопорушення в доктрині кримінального права. Встановлено, що розвиток наукової думки про предмет кримінального правопорушення умовно можна поділити на три періоди: дореволюційний, радянський та пострадянський.

В період з другої половини 19 та початку 20 століття, дореволюційний період, більшість науковців розглядали об'єкт кримінального правопорушення і предмет кримінального правопорушення як синоніми. В окремих випадках поняття об'єкта кримінального правопорушення визначалось через предмет впливу, і навпаки, предмет кримінального правопорушення характеризувався як об'єкт докладання зусиль винного.

По мірі запровадження в юридичну науку нормативного підходу до права поступово з'явилися і передумови для теоретичного розмежування об'єкта та предмета кримінального правопорушення.

Уже в радянський період чітка теоретична диференціація об'єкта і предмета кримінального правопорушення була проведена на прикладі таємного розкрадання. Саме в кримінальних правопорушеннях проти власності наглядно виділявся предмет кримінального правопорушення як майно, якому, як правило, шкода не спричиняється на відміну від об'єкта як відносин власності, яким шкода кримінальним правопорушенням спричиняється.

В подальшому розвиток наукової думки про предмет кримінального правопорушення відбувався за двома основними напрямками, в залежності від місця предмета кримінального правопорушення у загальному складі кримінального правопорушення.

Домінуючим був напрямок, відповідно до якого предмет кримінального правопорушення розглядався як ознака об'єкта кримінального правопорушення. В протиположності цьому напрямку, існував й інший, згідно з яким предмет кримінального правопорушення є ознакою, що характеризує об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення.

Значний внесок в розвиток наукової думки про предмет кримінального правопорушення належить В. Я. Тацію, який вважав, що предметом кримінального правопорушення слід вважати будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність в діянні особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення.

В пострадянський період наукова думка щодо предмету кримінального правопорушення зосереджена навколо вирішення питань про поняття предмета кримінального правопорушення, його співвідношення з об'єктом кримінального правопорушення та місце серед елементів та ознак складу кримінального правопорушення.

Підрозділ 1.2. «Поняття та ознаки предмета кримінального правопорушення» присвячений дослідженню предмета кримінального правопорушення, як самостійному кримінально-правовому поняттю, з'ясовано його етимологічний зміст.

Предмет кримінального правопорушення та об'єкт кримінального правопорушення є самостійними кримінально-правовими поняттями, які знаходяться у нерозривному зв'язку.

Щодо сутності власне предмета кримінального правопорушення встановлено, що більшість науковців предмет кримінального правопорушення розглядають в межах об'єкта складу

кримінального правопорушення, розуміючи під ним річ матеріального світу. Водночас аналіз наукових позицій, висловлених у літературі, свідчить про тенденцію розширення обсягу класичного розуміння предмета кримінального правопорушення як речей та інших предметів матеріального світу шляхом визнання предметами електричної енергії, атмосферного простору, авторських і суміжних прав, інформації, тощо.

Предмети конкретних складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями (частинами статей) Особливої частини КК, характеризуються специфічними ознаками, що відрізняють їх один від одного. Водночас їм властиві й загальні ознаки, що характеризують будь-який предмет кримінального правопорушення. У зв'язку з цим, не зважаючи на багатоманітність предметів, щодо яких або з приводу яких може вчинятися кримінальне правопорушення, поняття предмета кримінального правопорушення повинно бути єдиним у кримінальному праві. Проаналізовано ознаки, що характеризують предмет кримінального правопорушення, на підставі яких сформульовано визначення предмета кримінального правопорушення.

Для кримінального права має значення не лише об'єктивна характеристика предмета кримінального правопорушення, але й його соціальна, економічна, політична та інші характеристики.

Предмет кримінального правопорушення як структурна одиниця (ознака елемента) складу кримінального правопорушення зазначається у диспозиції статті (частини статті) Особливої частини КК. Формальна визначеність, тобто точність, чіткість, стабільність передбачення предмета кримінального правопорушення знаходить свій прояв у його загальнообов'язковому характері для кримінальних правопорушень, що вчиняються з приводу або у зв'язку з предметом (річчю) матеріального світу.

Якщо предмет кримінального правопорушення безпосередньо передбачений у диспозиції статті (частини статті) Особливої частини КК, він підлягає встановленню та доведенню як обов'язкова ознака відповідного елемента складу кримінального правопорушення, відсутність якої виключає конкретний склад кримінального правопорушення. Якщо предмет кримінального правопорушення безпосередньо не зазначений у диспозиції статті (частини статті) Особливої частини КК, а лише слідує з його змісту, то суспільно небезпечний характер діяння полягає у впливі на будь-який предмет, що входить до структури суспільних відносин, які охороняються кримінально-правовою нормою і на які посягає кримінальне правопорушення.

У підрозділі 1.3. «Класифікація предметів кримінального правопорушення» обґрунтовується, що різноманітність видів предметів кримінального правопорушення, передбачених у диспозиціях статей (частин статей) Особливої частини КК викликає потребу їх класифікацій з метою більш глибокого вивчення, і, як наслідок, розширення пізнання конкретних їх рис, ознак, видів.

Предмети кримінальних правопорушень можуть бути класифіковані за різними критеріями залежно від: 1) соціальної значимості предмети кримінальних правопорушень можна поділити на: а) предмети майнового характеру (майно, право на майно, вчинення дій майнового характеру); б) предмети, що є об'єктами інтелектуальної власності; в) предмети, що є природними об'єктами навколишнього середовища; г) предмети, що визначають порядок здійснення державної діяльності у різних сферах суспільного життя; д) предмети, використання яких (вплив на які) створює загрозу спричинення шкоди основам національної безпеки, громадській безпеці, громадському порядку та моральності, здоров'ю населення тощо; 2) правового режиму предмета кримінального правопорушення можна виділити такі їх види: а) предмети, що вилучені з цивільного обороту; б) предмети, що обмежені в цивільному обороті; в) предмети, що знаходяться у цивільному обороті; 3) характеру впливу на предмет кримінального правопорушення можна виділити: а) предмети кримінальних правопорушень, яким спричиняється шкода, фактичні властивості яких змінюються; б) предмети кримінальних правопорушень, яким шкода не спричиняється; 4) значення предмета для формулювання складів кримінальних правопорушень предмети кримінальних правопорушень можна поділити на: а) предмети, що є обов'язковою ознакою складу конкретного кримінального правопорушення; б) предмети, що є кваліфікуючою ознакою складу конкретного кримінального правопорушення; 5) способу законодавчої регламентації предмети кримінальних правопорушень можна поділити на: а) предмети, що передбачені в альтернативі; б) предмети, що передбачені безальтернативно; б) змінюваності ознак, якими охарактеризований предмет кримінального правопорушення можна поділити: а) предмети, що регламентовані постійною ознакою; б) предмети, що охарактеризовані перемінною ознакою; 7) походження (форми вираження, об'єктивного існування) предмети кримінального правопорушення можна поділити на: а) предмети, що є матеріалізованим результатом діяльності людини; б) предмети, що знаходяться у природному стані; 8) кількісно-якісних характеристик предмет кримінального правопорушення можна поділити на: а) предмети, що характеризуються кількісною ознакою; б) предмети, що визначаються якісною ознакою; в) предмети, що характеризуються кількісно-якісною ознакою; 9) способу регламентації переліку предметів кримінального правопорушення можна виділити: а) предмети, що регламентовані через окреслення вичерпного їх переліку; б) предмети, що регламентовані через окреслення приблизного їх переліку; 10) прийому (способу) передбачення предмета кримінального правопорушення у диспозиції кримінально-правової норми можна виділити: а) предмети, що безпосередньо регламентовані у диспозиції статті Особливої частини КК; б) предмети, що безпосередньо не передбачені у диспозиції статті Особливої частини КК; 11) співвідношення предмета кримінального правопорушення з предметом суспільних відносин як структурного елемента об'єкта складу кримінального правопорушення можна виділити: а) предмети

кримінальних правопорушень, що співпадають з предметом суспільних відносин; б) предмети кримінальних правопорушень, що не співпадають з предметом суспільних відносин, які становлять об'єкт складу кримінального правопорушення.

Висловлені міркування, що запропоновані класифікації та види предметів кримінального правопорушення мають: а) законодавче, б) наукове та в) правозастосовне значення (для тлумачення відповідних кримінально-правових норм, кваліфікації вчиненого суб'єктом кримінального правопорушення, розмежування суміжних (подібних) складів кримінальних правопорушень, призначення покарання, застосування інших заходів кримінально-правового характеру тощо).

Розділ 2 «Предмет кримінального правопорушення як ознака загального складу кримінального правопорушення та його значення» складається з чотирьох підрозділів і висновків до нього.

Підрозділ 2.1. «Місце предмета кримінального правопорушення в структурі загального складу кримінального правопорушення» присвячений питанню про місце предмета кримінального правопорушення у складі загального складу кримінального правопорушення.

Встановлено, що предмет кримінального правопорушення не є елементом загального складу кримінального правопорушення, а тому може розглядатись лише як ознака.

Проаналізовано два відомих науці кримінального права підходи щодо визначення місця предмета кримінального правопорушення в структурі загального складу кримінального правопорушення.

Відповідно до першого підходу, предмет кримінального правопорушення розглядають поряд з об'єктом кримінального правопорушення. Однак, на відміну від об'єкта, шкода предмету кримінального правопорушення спричиняється далеко не завжди. Крім того, шкода, яка завжди заподіюється об'єкту має соціальний характер, а шкода, яка може спричинитись предмету кримінального правопорушення має фізичний характер.

Водночас, при вчиненні низки кримінальних правопорушень, навпаки, шкода предмету кримінального правопорушення не спричиняється. Така ситуація типово характерна для кримінальних правопорушень, які вчиняються шляхом створення заборонених до виготовлення предметів.

Підхід, відповідно до якого предмет кримінального правопорушення є ознакою об'єкта кримінального правопорушення видається правильним.

Основним аргументом прихильників розгляду предмета кримінального правопорушення поряд з об'єктом кримінального правопорушення є тісний зв'язок предмета та об'єкта кримінального правопорушення, але тісний зв'язок об'єкта та суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення також не заперечується. Суспільно небезпечні наслідки є

ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення і це загальновизнано. Саме тому і виник другий підхід щодо віднесення предмета кримінального правопорушення до ознак, що характеризують об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення.

Предмет кримінального правопорушення є єдиною ланкою між об'єктом і об'єктивною стороною складу кримінального правопорушення, тому що наслідки діяння належать одночасно і діянню, і об'єкту.

Тісним є взаємозв'язок предмета кримінального правопорушення із такими ознаками об'єктивної сторони як знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення.

Традиційне розуміння предмета, знарядь та засобів вчинення кримінального правопорушення свідчить про те, що існує окрема категорія явищ об'єктивного світу, яка одночасно наділена властивостями і предмета, і знарядь та засобів вчинення кримінального правопорушення.

Встановлено наявність тісного взаємозв'язку між предметом кримінального правопорушення і суспільно небезпечними наслідками, а також знаряддями та засобами вчинення кримінального правопорушення, що свідчить про те, що різні форми взаємодії з предметом кримінального правопорушення є способом впливу на безпосередній об'єкт кримінального правопорушення.

У підрозділі 2.2. «Співвідношення предмета кримінального правопорушення та способу його вчинення» приділена увага встановленню взаємозв'язку, предмета кримінального правопорушення та способу вчинення кримінального правопорушення.

Встановлено, що предмет кримінального правопорушення як ознака об'єкта складу кримінального правопорушення і спосіб вчинення кримінального правопорушення як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення знаходяться у взаємозв'язку, мають подібні властивості та принципові відмінності, що визначають їх неспівпадіння, неможливість ототожнення та належність до різних елементів складу кримінального правопорушення.

Предмет кримінального правопорушення є однією з умов, причин, детермінант обрання суб'єктом конкретного способу вчинення кримінального правопорушення, певною мірою зумовлює його вид та ступінь реалізації. Вплив на окремі предмети кримінального правопорушення, як і посягання на окремі об'єкти складу кримінального правопорушення, можливий лише певним способом вчинення кримінального правопорушення.

Аргументовано, що питання взаємозв'язку й відмежування предмета кримінального правопорушення та способу вчинення кримінального правопорушення в першу чергу доцільно розглядати щодо випадків, коли вони є обов'язковими ознаками відповідних елементів складів конкретних кримінальних правопорушень. При цьому у таких випадках спосіб завжди співвідноситься з предметом через дію.

Предмет кримінального правопорушення та спосіб вчинення кримінального правопорушення впливають на визначення ступеня тяжкості кримінального правопорушення.

Предмет кримінального правопорушення та спосіб вчинення кримінального правопорушення можуть виступати кваліфікуючими (особливо кваліфікуючими) ознаками складу конкретного кримінального правопорушення.

Предмет кримінального правопорушення та спосіб вчинення кримінального правопорушення можуть виступати критеріями розмежування кримінальних правопорушень.

Предмет кримінального правопорушення та спосіб вчинення кримінального правопорушення дають можливість відмежувати основний склад кримінального правопорушення від кваліфікованого складу кримінального правопорушення.

Співвідношення предмета кримінального правопорушення і способу вчинення кримінального правопорушення обумовлює механізм спричинення шкоди об'єкту складу кримінального правопорушення, що впливає на застосування кримінально-правових норм та інститутів.

Підрозділ 2.3. «Співвідношення предмета кримінального правопорушення і знарядь та засобів його вчинення» присвячений дослідженню взаємозв'язку предмета кримінального правопорушення і знарядь та засобів вчинення кримінального правопорушення.

Доведено, що предмет кримінального правопорушення є однією з умов, причин, детермінант обрання суб'єктом конкретного засобу або знаряддя вчинення кримінального правопорушення, певною мірою зумовлює їх вид (характер) та властивості (обсяг, розмір) тощо. Вплив на окремі предмети кримінального правопорушення, як і посягання на окремі об'єкти складу кримінального правопорушення, можливий лише за допомогою певного засобу або знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

Предмет кримінального правопорушення є зовнішньою щодо кримінального правопорушення річчю матеріального світу, що виникає, розвивається, змінюється за власними законами, що не залежать від волі суб'єкта кримінального правопорушення. Засоби і знаряддя вчинення кримінального правопорушення – це речі та процеси, опосередковані діями суб'єкта кримінального правопорушення, залучені до нього, виготовлені, пристосовані тощо.

Обґрунтовано, що предмет кримінального правопорушення підлягає впливу від час вчинення кримінального правопорушення з боку суб'єкта кримінального правопорушення, в тому числі й за допомогою засобів і знарядь вчинення кримінального правопорушення. Засоби і знаряддя вчинення кримінального правопорушення не піддаються впливу під час вчинення кримінального правопорушення, тим паче за допомогою предмета кримінального правопорушення. Вони полегшують вчинення кримінального правопорушення або виступають обов'язковою, необхідною і достатньою умовою його вчинення.

Взаємодія суб'єкта кримінального правопорушення з предметом кримінального правопорушення є необхідним і достатнім для спричинення шкоди об'єкту складу кримінального правопорушення, тоді як взаємодія суб'єкта кримінального правопорушення із засобами і знаряддями вчинення кримінального правопорушення лише сприяє спричиненню шкоди або змінінню її виду чи ступеня.

Предмет кримінального правопорушення, за загальним правилом, перебуває у статичному стані, щодо нього існують (виникають, змінюються, розвиваються) певні суспільні відносини, що охороняються КК як об'єкт складу кримінального правопорушення. Засоби і знаряддя вчинення кримінального правопорушення перебувають у динамічному стані, забезпечують вчинення суспільно небезпечного діяння, посягання на об'єкт складу кримінального правопорушення, здійснюють негативний вплив на предмет кримінального правопорушення та сприяють спричиненню шкоди об'єкту складу кримінального правопорушення.

Предмет кримінального правопорушення притаманний як ознака об'єкта складу кримінального правопорушення в першу чергу умисним складам кримінальних правопорушень, водночас не виключається наявність предмета і в необережних кримінальних правопорушеннях. Засоби і знаряддя вчинення кримінального правопорушення є ознакою об'єктивної сторони складів саме умисних кримінальних правопорушень.

У підрозділі 2.4. «Значення предмета кримінального правопорушення» стверджується, що предмет кримінального правопорушення як ознака об'єкта складу кримінального правопорушення (в тому числі й кваліфікуюча ознака складу кримінального правопорушення) має значення для: а) встановлення ступеня тяжкості кримінального правопорушення (як типової, так й індивідуальної); б) з'ясування змісту інших ознак елементів складу кримінального правопорушення; в) відмежування кримінального правопорушення від інших правопорушень, кримінального правопорушення від малозначного діяння (ч. 2 ст. 11 КК); розмежування кримінальних правопорушень та складів кримінальних правопорушень (основного й кваліфікованого); г) кваліфікації кримінального правопорушення з урахуванням виду та спрямованості умислу, з урахуванням виду кримінального правопорушення (просто з альтернативним предметом, триваюче, продовжуване), за наявності помилки суб'єкта у предметі кримінального правопорушення, при конкуренції кримінально-правових норм тощо; д) призначення покарання та застосування заходів кримінально-правового характеру (спеціальна конфіскація, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, що полягає в отриманні наукових результатів у виді наукових висновків щодо поняття предмета кримінального правопорушення, їх класифікації та кримінально-правового значення. Проведене дослідження дає можливість сформулювати такі висновки:

1. Предмет кримінального правопорушення, як кримінально-правове поняття, є соціально обумовленим. Зміст предмета кримінального правопорушення залежить від об'єктивних умов існування суспільства на момент формування кримінально-правової норми.

2. Предмет кримінального правопорушення є самостійним кримінально-правовим поняттям. Він є ознакою об'єкта як елемента загального складу кримінального правопорушення. В багатьох випадках предмет кримінального правопорушення є єдиною ланкою між об'єктом кримінального правопорушення і об'єктивною стороною складу кримінального правопорушення.

3. Предмет кримінального правопорушення - це вказаний у кримінальному законі об'єкт матеріального чи нематеріального світу, шляхом створення якого або впливу на який суб'єкт вчиняє посягання на об'єкт кримінально-правової охорони.

4. Класифікація предметів кримінальних правопорушень на види за різними класифікаційними критеріями дає підставу більш ретельно з'ясувати зміст та обсяг поняття предмет кримінального правопорушення, його сутність, основні характеристики та кримінально-правове значення для кваліфікації кримінального правопорушення, призначення покарання та застосування інших заходів кримінально-правового характеру тощо.

5. Предмет кримінального правопорушення як ознака об'єкта складу кримінального правопорушення і спосіб вчинення кримінального правопорушення як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення знаходяться у певному взаємозв'язку, мають подібні властивості та принципові відмінності, що визначають їх неспівпадіння, неможливість ототожнення та належність до різних елементів складу кримінального правопорушення. Предмет кримінального правопорушення є однією з умов, причин, детермінант обрання суб'єктом конкретного способу вчинення кримінального правопорушення, певною мірою зумовлює його вид та інтенсивність реалізації.

6. Предмет кримінального правопорушення є однією з умов, причин, детермінант обрання суб'єктом конкретного засобу або знаряддя вчинення кримінального правопорушення, певною мірою зумовлює їх вид та властивості тощо. Вплив на окремі предмети кримінального правопорушення, як і посягання на окремі об'єкти складу кримінального правопорушення, можливий лише за допомогою певного засобу або знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

7. Предмет кримінального правопорушення як ознака об'єкта складу кримінального правопорушення (в тому числі й кваліфікуюча ознака складу кримінального правопорушення) має значення для: а) встановлення ступеня тяжкості кримінального правопорушення (як типової, так й індивідуальної); б) тлумачення (з'ясування змісту) інших ознак елементів складу кримінального правопорушення; в) відмежування кримінального правопорушення від інших правопорушень, кримінального правопорушення від малозначного діяння (ч. 2 ст. 11 КК); розмежування кримінальних правопорушень та складів кримінального правопорушення (основного й кваліфікованого); г) кваліфікації кримінального правопорушення з урахуванням виду та спрямованості умислу, з урахуванням виду кримінального правопорушення (просте з альтернативним предметом, триваюче, продовжуване), за наявності помилки суб'єкта у предметі кримінального правопорушення, при конкуренції кримінально-правових норм тощо; д) призначення покарання та застосування заходів кримінально-правового характеру.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні результати дисертації:

1. Макодзьоб А. В. Предмет злочину за кримінальним правом України. *Право і суспільство*. 2017. № 3/2. С.194-199.
2. Макодзьоб А. В. Співвідношення предмета злочину та засобів і знарядь вчинення злочину. *Наук. Вісн. Міжнародного гуманітарного ун-ту*. Вип. 36. Т. 2. С.121-125.
3. Макодзєб А. Значение предмета преступления. *Закон и жизнь*: междунар. науч.-практ. прав. журн. 2019. № 2. С.80-84.
4. Макодзьоб А. В. Співвідношення предмета злочину та способу вчинення злочину. *Наук. Вісн. Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 54. С.164-169.
5. Макодзьоб А. В. Види предметів злочину. *Наук. Вісн. Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 55. Т. 2. С.87-92.
6. Макодзьоб А. Еволюція наукових поглядів про предмет кримінального правопорушення. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6/3. С.256-260.

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації:

1. Макодзьоб А. В. Щодо місця предмету кримінального правопорушення в структурі загального складу кримінального правопорушення. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25-26 січн. 2019 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2019. С.55-57.

2. Макодзьоб А. В. Інформація як предмет кримінального правопорушення. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1-2 листоп. 2019 р.)*. Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С.95-97.

АНОТАЦІЯ

Алієва А. В. Предмет кримінального правопорушення: поняття, види та значення. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. Харків, 2021.

Робота присвячена комплексному дослідженню предмета кримінального правопорушення, який є самостійним кримінально-правовим поняттям та ознакою об'єкта складу кримінального правопорушення.

Розглянуто генезис наукової думки про предмет кримінального правопорушення в доктрині кримінального права. Обґрунтована необхідність та здійснена класифікація предметів кримінальних правопорушень на види за різними класифікаційними критеріями.

Зроблено висновок про те, що предмет кримінального правопорушення не є елементом його складу, а тому може розглядатись лише як ознака об'єкта складу кримінального правопорушення. Проаналізовано взаємозв'язок, схожі та відмінні характеристики предмета кримінального правопорушення та способу вчинення кримінального правопорушення.

Встановлено, що предмет кримінального правопорушення знаходиться у взаємозв'язку зі знаряддями та засобами вчинення кримінального правопорушення як ознаками об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

Розкрито, що предмет кримінального правопорушення має значення для: кваліфікації кримінального правопорушення з урахуванням виду та спрямованості умислу; призначення покарання та застосування заходів кримінально-правового характеру.

Ключові слова: предмет кримінального правопорушення, об'єкт кримінального правопорушення, спосіб вчинення кримінального правопорушення, знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення, склад кримінального правопорушення.

АННОТАЦИЯ

Алиева А. В. Предмет уголовного правонарушения: понятие, виды и значение. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право»– Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. Харьков, 2021.

Работа посвящена комплексному исследованию предмета уголовного правонарушения, который является самостоятельным уголовно-правовым понятием и признаком объекта состава уголовного правонарушения.

Рассмотрены генезис научной мысли о предмете уголовного правонарушения в доктрине уголовного права. Обоснована необходимость и построены классификации предметов уголовных правонарушений по различным классификационным критериям.

Сделан вывод о том, что предмет уголовного правонарушения не является элементом его состава, а потому может рассматриваться лишь как признак объекта состава уголовного правонарушения. Проанализирована взаимосвязь, общие и отличительные характеристики предмета уголовного правонарушения и способа совершения уголовного правонарушения.

Установлено, что предмет уголовного правонарушения находится во взаимосвязи с орудиями и средствами совершения уголовного правонарушения как признаками объективной стороны состава уголовного правонарушения.

Раскрыто, что предмет уголовного правонарушения имеет значение для: квалификации уголовного правонарушения с учетом вида и направленности умысла; назначение наказания и применения мер уголовно-правового характера.

Ключевые слова: предмет уголовного правонарушения, объект уголовного правонарушения, способ совершения уголовного правонарушения, орудия и средства совершения уголовного правонарушения, состав уголовного правонарушения.

SUMMARY

Aliyeva A. V. The subject of a criminal offense: concepts, types and significance. – The manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in Law major in 12.00.08 «Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law». – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2021.

The work is devoted to a comprehensive study of the subject of criminal offense, which is independent criminal law concept and a feature of the object of a criminal offense.

The genesis of scientific thought on the subject of criminal offense in the doctrine of criminal law has been studied.

The classifications of the subject of a criminal offense have been proved. The classifications of the subject of a criminal offense have been constructed according to the different criteria.

It has been established that the subject of the criminal offense is not an element of its *corpus delicti*, and therefore can be considered only as a feature of the object of the criminal offense.

Correlation, similar and different characteristics of the subject of criminal offense have been studied, which contributes to an in-depth knowledge of the nature of its essence and substance, establishing their criminal-legal significance, clarifying the peculiarities of legislative regulation and applying the relevant criminal-legal norms and institutions.

It has established that the subject of the criminal offense is in conjunction with the tools and means of committing a criminal offense as a feature of the objective side of the criminal offense.

Similar properties of these features and their differences, interdependence and differentiation have been investigated. The influence of the subject of the criminal offense and the tools and means of committing the criminal offense on the interpretation (clarification of the content) of other features of the elements of the criminal offense have been outlined. A systematic approach to assessing the role (significance) of the subject of a criminal offense and tools and means of committing a criminal offense in the science of criminal law and investigative and judicial practice has been constructed.

The subject of the criminal offense is important for: a) establishing the severity of the criminal offense; b) clarification of the content of other features of the elements of the criminal offense; c) separation of a criminal offense from other offenses, a criminal offense from a minor act (Part 2 of Article 11 of the Criminal Code); differentiation of criminal offenses (basic and qualified); d) qualification of a criminal offense, taking into account the type and direction of intent; e) sentencing and application of criminal law measures.

Key words: subject of criminal offense, object of criminal offense, method of committing a criminal offense, tools and means of committing a criminal offense, composition of a criminal offense.

Підписано до друку __.__.2021 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Ум. друк. арк. 0,7. Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 100. Зам. № ____

Друкарня Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77